

Margarita DOBRYNINA

Teisės instituto
Kriminologinių tyrimų skyriaus
Vaikų ir jaunimo teisės sektoriaus
jaunesnioji mokslo darbuotoja
Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1,
LT-01109 Vilnius
Tel. (8 5) 210 16 72
El. p. *margarita@teise.org*

KRIMINOLOGINIO ŽINOJIMO KONSTRAVIMAS: VALDŽIOS VAIDMUO

Šiame straipsnyje aptariama kriminologinio žinojimo problematika, analizuojamas valdžios vaidmuo konstruojant mokslinį diskursą. Pradedant nuo bendro žinojimo ir valdžios santykio aptarimo socialinio konstrukcionizmo teorijos požiūriu, toliau analizuojami kriminologinio žinojimo politikos ir kontrolės klausimai. Kriminologinis žinojimas neatskiriamas nuo socialinės kontrolės klausimų ir atitinkamai jų politinės prigimties. Kriminologo produkuojamas žinojimas nėra objektyvus, jis konstruojamas valdžios santykių pagrindu, todėl svarbu nuolat dekonstruoti kriminologinį diskursą, kvestionuojant esančią socialinę nusikaltimų tikrovę, socialinės tvarkos ir kontrolės suvokimą. Straipsnyje pristatomos vienos įtakingiausių kritinės kriminologijos mokyklos idėjų apie valdžios įtaką formuojant kriminologinio žinojimo turinį ir kontūrus. Pabrėžiama ir tai, kad siekiant geriau suprasti kriminologinio žinojimo būklę tam tikroje valstybėje, svarbu atsižvelgti į joje vykusias bei vykstančias politines, ekonomines bei socialines transformacijas. Šiuo atveju straipsnyje aptariami posovietinių valstybių kriminologinio žinojimo ypatumai, taip pat nagrinėjama šiuolaikinio kriminologinio žinojimo konstravimo problematika dviejų pagrindinių kriminologijos krypčių – vadybinės ir kritinės – rėmuose.

IVADAS: ŽINOJIMAS IR VALDŽIA

Kriminologijos ir valdžios santykio tema kriminologiniame diskurse pradėta gvildinti kartu su kritinės kriminologijos iškilimu XX a. 7-ame dešimtmetyje. Šiuo laikotarpiu prasidėjo diskusijos apie selektyvią teisingumo prigimtį, socialinę kontrolę kaip galingųjų visuomenės segmentų pagrindą, užtikrinantį

jų interesų įgyvendinimą visuomenėje, socialinį nusikaltimų konstravimą ir kriminologinio žinojimo vaidmenį šiame procese. Politiškai organizuotoje visuomenėje socialinė kontrolė, kartu ir socialinės nusikaltimų tikrovės konstravimas, yra politinis veiksmas, tuo tarpu kriminologijos mokslas bendrąja prasme traktuojamas kaip mokslas apie nusikaltimus ir jiems įtaką darančius veiksnius. Kitaip tariant, kriminologinis žinojimas neatskiriamas nuo socialinės kontrolės klausimų ir atitinkamai jų politinės prigimties.

Pradedant detaliau nagrinėti kriminologinio žinojimo konstravimo problematiką, tikslinga pirmiau aptarti socialinio konstrukcionizmo teorines prielaidas. Socialinis konstrukcionizmas priskirtinas sociologinėms žinojimo teorijoms, nagrinėjančioms, kaip socialiniuose kontekstuose formuojasi socialiniai reiškiniai. Remiantis konstrukcionistine perspektyva, socialiniai reiškiniai yra socialiai konstruojami. Savo ruožtu socialinis konstruktas yra ne kas kita, kaip tam tikra koncepcija arba veikla, esanti konkrečios grupės socialinis produktas, – artefaktas. Taigi socialinis konstrukcionizmas siekia atskleisti būdus, kuriais individai bei jų grupės dalyvauja kuriant savo suvokiamą socialinę tikrovę. Šis procesas apima pastangas analizuoti socialinių reiškinų konstravimo, institucionalizavimo būdus, priemones, kuriomis žmonės juos paverčia tradicijomis. Socialiai sukonstruota tikrovė traktuojama kaip besitęsiantis, dinamiškas procesas, ją reprodukuoja individai, kurie veikia remdamiesi savo interpretacijomis ir žinojimu apie šią tikrovę. Žinojimo koncepcija šiame straipsnyje, remiantis *K. Mannheimo* pateikiamu apibrėžimu, suprantama kaip kognityvinės bei normatyvinės prielaidos apie pasaulį. Toks žinojimas remiasi ne konkrečiais žinojimo produkavimo metodais (pavyzdžiui, mokslinėmis įrodinėjimo taisyklėmis), bet apima įsitikinimus, grindžiamus skirtingo pobūdžio įrodymais, produkuojamais skirtinguose visuomenės sektoriuose – visuomenės informavimo priemonėse, politiniuose debatuose, profesiniuose susitikimuose, moksliniuose tyrimuose bei kasdieniame gyvenime.¹ Taigi žinojimas glaudžiai susijęs su visuomenės struktūrinėmis galiomis.

Konstrukcionizmo iškilimas siejamas su JAV sociologų *P. L. Bergerio* ir *T. Luckmanno* veikalu „Socialinis tikrovės konstravimas“ (1966).² Sociologai

¹ *Savelsberg J. J.* Knowledge, Domination, and Criminal Punishment // *The American Journal of Sociology*, 1994, Nr. 99 (4), p. 912.

² *Berger P. L., Luckmann T.* Socialinis tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999.

teigia, kad visas žinojimas, įskaitant ir patį paprasčiausią „savime suprantamą“ sveiko proto žinojimą apie kasdienę tikrovę, kyla iš socialinių interakcijų ir yra jų palaikomas. Sąveikaudami individai supranta, kad atitinkami jų tikrovės suvokimai susiję, ir kadangi jie veikia remdamiesi šiuo suvokimu, jų bendras žinojimas apie tikrovę yra sustiprinamas. Šis sveiko proto žinojimas yra sutartinis, todėl žmogiškosios tipifikacijos, signifikacijos (ženklų kūrimas) ir institucijos traktuojamos kaip objektyvios tikrovės dalys.³ Taigi tikrovė apibrėžiama socialiai, tačiau, kaip teigia P. L. Bergeris ir T. Luckmannas, šie apibrėžimai visada „įkūnyti“, kadangi tikrovę mums apibrėžia konkretūs individai bei jų grupės. Todėl norėdami suvokti socialiai sukonstruotą tikrovę, turėtume sutelkti dėmesį į socialinę organizaciją, kuri įgalina tuos, kurie tą socialinę tikrovę apibrėžia, tai daryti. Tikrovės suvokimas yra individų bei jų grupių socialinės sąveikos rezultatas, todėl aiškinti ją reikėtų nagrinėjant procesus, lemiančius jos konstravimą. Kitaip tariant, norėdami suprasti esančią socialinę tikrovę ir įvertinti (dekonstruoti) turimą žinojimą apie šią realybę, turėtume abstraktų klausimą „kas?“ pakeisti konkretesniu – „kas sako?“⁴

Taigi šiame kontekste išskiriama „žinojimo specializacijos“ svarba, kartu su ja atsirandanti „<...> specializuotą žinojimą tvarkančio personalo organizacija <...>“, kuri plečiasi dėl darbo pasidalijimo. Pasak M. Foucault, kiekviena žinojimo išraiška (kiekviena socialinės tikrovės interpretacija) suponuoja galios veiksmą, tuo tarpu „galia visuomenėje yra ir galia lemti svarbiausius socialinius procesus, todėl tai yra ir galia kurti tikrovę.“⁵ Kartu svarbu pažymėti, kad mokslininko (šiuo atveju, ir kriminologo)⁶ darbas, jo produkuojamas žinojimas nėra objektyvus, kadangi jo, kaip ir kiekvieno kito žmogaus, socialinę veiklą lemia istoriniai, kultūriniai, politiniai bei kiti socialiniai veiksniai. Akademiniam diskurse pakankamai plačiai aptarinėjama sąsajos tarp mokslinio žinojimo ir politinės valdžios problematika. Ši diskusija kilo dar ankstyvaisiais 1950-aisiais metais, iškelus klausimą apie mokslo politinį statusą bei ideologines funkcijas, kurioms jis galėtų tarnauti.⁷

³ *Social constructionism*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Social_constructionism>.

⁴ Berger P. L., Luckmann T. Socialinis tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999, p. 148.

⁵ Ten pat, p. 151.

⁶ Apibendrintai vartojant vyriškąją giminę, turima mintyje ir moteriška giminė.

⁷ Foucault M. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. New York: Pantheon Books, 1980, p. 109.

Egzistuoja įvairios sociologinės teorijos, akcentuojančios vienus arba kitus galios ir žinojimo sąryšio aspektus. Pavyzdžiui, *J. Baudrillardas* žinojimą traktuoja tiesiog kaip vaizdinių reprodukciją, tuo tarpu *P. Bourdieu* jį sieja su simboliu tam tikros pasaulio vizijos diegimu, o *M. Foucault* žinojimui priskiria galią apibrėžti kitus bei kurti diskursus.⁸ Savo garsiaame veikle „Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas“ *M. Foucault* aiškiai sieja žinojimą su valdžia. Atitinkamas valdžios tipas iškyla kaip būtina tam tikro žinojimo susidarymo sąlyga. Taigi reikėtų atsisakyti „tradicinio“ (žinojimą „idealizuojančio“) įsivaizdavimo, kad žinojimas egzistuoja savotiškame socialiniame vakuume, t. y. kad jis „<...> egzistuoja tik ten, kur laikinai negalioja valdžios santykiai, ir kad jį galima gausinti tik palikus nuošaly valdžios įsakymus, reikalavimus ir interesus.“⁹ Taigi valdžia produkuoja žinojimą, tačiau ji palankias sąlygas jam sudaro ne vien todėl, kad jis tarnauja jos tikslams arba dėl to, kad yra jai naudingas. Kaip pastebi *M. Foucault*, šis sąryšis yra abipusis: „<...> valdžia ir žinojimas vienas kitą implikuoja, kad nėra valdžios santykių, kurie neformuotų atitinkamo žinojimo lauko, ir nėra žinojimo, kuriame neglūdėtų ir kuris tuo pat metu neformuotų atitinkamų valdžios santykių.“¹⁰ Šiame kontekste valdžia pristatoma kaip tam tikra strategija, kuri dominuodama numato funkcionavimo metodus, taktikas bei veikimo mechanizmus. Galia grindžiama žinojimu ir pati juo naudojasi. Kita vertus, galia reprodukuoja žinojimą, formuodama jį, atsizvelgiant į savo anoniminius tikslus. Galia sukuria savo pačios panaudojimo laukus per žinojimą, taigi žinojimas niekada nėra neutralus, kadangi jis lemia jėgos santykius.¹¹

Šiuo atveju įvairių socialinių mokslų, kartu ir kriminologijos, produkuojamą žinojimą galėtume vertinti kaip tam tikros „kūno politikos“ dalį. Galima sukaupti „žinojimą apie kūną“, tai nebus žinojimas apie fiziologinį kūno funkcionavimą, tačiau jis galėtų padėti taip užvaldyti kūną, kad tai būtų daugiau negu pergalė prieš kūno jėgas: „<...> šis žinojimas ir šis apvaldymas yra tai, ką būtų galima pavadinti politine kūno technologija.“¹² Galios veikimo principui

⁸ *Gečienė I.* The Notion of Power in the Theories of Bourdieu, Foucault and Baudrillard // *Sociologija*. Mintis ir veiksmas, 2002, Nr. 2, p. 116.

⁹ *Foucault M.* Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas. Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 37.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ *Power-knowledge*, <<http://en.wikipedia.org/wiki/Power-knowledge>>.

¹² *Foucault M.* Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas. Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 34.

būdingas nuolatinis stebėjimas, informacijos rinkimas ir kūno valdymas, siekiant paversti jį paklusniu ir naudingą (taip pat ir – ekonomiškai). Taigi tai dar vienas aspektas, apibūdinantis glaudžią valdžios ir žinojimo sąsają.

M. Foucault pateikia anoniminės galios koncepciją, tuo tarpu konflikto teorijos atstovai kalba apie visuomenės socialinę ir politinę nelygybę, būtent, kad įvairios socialinės grupės, iš kurių sudaryta mūsų visuomenė, savo interesų patenkinimo bei įgyvendinimo neretai siekia kitų grupių gerovės sąskaita. Socialinis konsensusas aiškinamas kaip laikinas būdas galiai visuomenėje palaikyti. Tuo tarpu garsus amerikiečių kriminologas, konfliktų teorijos atstovas *R. Quinney* pabrėžia, kad siekti savo interesų įgyvendinimo gali tik organizuotos grupės, turinčios įtakos politikai. Priešingu atveju grupių tikslai tiesiog netaps „privalomais“ visuomenei.¹³ Taigi konfliktą visuomenėje lemia socialinių grupių konkuravimas dėl galios. Pavyzdžiui, socialinių problemų identifikavimas bei iškėlimas leidžia tas problemas valdyti, dėl to neretai tarp skirtingų galios grupių kyla konfliktai.¹⁴ Minėtoji kova vyksta dėl teisės apibrėžti problemą, nes problemą konceptualizuojanti grupė faktiškai ją pasisavina ir gauna teisę ją valdyti, kontroliuoti, nurodyti „tinkamus“ būdus ją spręsti ir taip tenkinti savo interesus. Taigi šiuo atveju konstruodamos tikrovę, kuria mes įtikime, galią turinčios grupės legitimuoja savo buvimą valdžioje. Vienas tokių būdų yra mokslinio („autoritetinio“) žinojimo panaudojimas savo valdžiai pateisinti, sutvirtinti bei įteisinti.

KRIMINOLOGINIO ŽINOJIMO POLITIKA IR KONTROLĖ

Kriminologija yra socialiai konstruojamas žinojimas, todėl svarbu atsižvelgti į socialines bei politines sąlygas, kurios lemia jo genezę ir sklaidą. Kriminologinio žinojimo konstravimas analizuojamas kriminologinio žinojimo sociologijos priegos rėmuose. Ji kvestionuoja mokslinio žinojimo apie nusikaltimus ir kriminalinę justiciją konstravimą, bei tiria būdus, kuriais šiuolaikinės valdymo formos reguliuoja „deviacinį žinojimą“ (disponuojančiuosius galia kritikuojantį „nepageidaujamą“ kriminologinį žinojimą). Taigi ji analizuoja, kokių mastu valdymo (angl. *governance*) procesai ir praktikos formuoja kriminologinį žino-

¹³ *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 143.

¹⁴ Ten pat, p. 136.

jimą, nagrinėja veiksnius, slypinčius už kriminologijos ir valdžios ryšio, bei analizuoja, koku būdu kriminologijos kaip mokslinės srities legitimavimą lėmė jos technokratinė ir į politiką nukreipta orientacija. Klausinama, ar egzistuoja politinė ir valdymo praktika, lemianti kriminologinio žinojimo procesus, jo kontūrus ir konstravimą. Šiame kontekste kriminologinis žinojimas priskiriamas tokiam žinojimo žanrui, kuris kvestionuoja valdžios vaidmenį bei sugebėjimą vadovauti, galios ir vadovavimo struktūras, kartu ir socialinės tvarkos suvokimą. Šiuo atveju kriminologinio tyrimo rezultatai gali būti nenaudingi valdžios struktūroms, kurios priešingai – ieško palaikymo savo vykdomai ir propaguojamai politikai bei ideologijai. Kitaip tariant, kaip teigia R. Waltersas, kritinė kriminologija neoliberalios politikos kontekste daugeliu atvejų tampa „deviaciniu žinojimu“.¹⁵

Panašią poziciją išsako ir vokiečių sociologas M. Brustenas, teigiantis, jog kriminologai, kvestionuojantys visuomenės valdymo praktikas, susiduria su galimybe patekti į šioms praktikoms vadovaujančių valdžios įstaigų, siekiančių reguliuoti žinojimo produkciją bei naudingumą, nemalonę. Vėlyvojoje modernybėje atsirandančios naujos valdymo formos (privati pramonė, valstybės ir vietos valdžia, kontrolės ir priežiūros įstaigos) turi įtakos kriminologinių tyrimų produkcijai, turiniui ir kryptimui. Kaip teigia australų kriminologas R. Hoggas, kriminologinį žinojimą ir programų gamybą bei cirkuliavimą taip pat valdo praktika, kuri yra susijusi su konkrečiais instituciniais, techniniais ir normatyviniais rėmais bei sąlygomis ir nuo jų priklauso.¹⁶

Taigi kriminologinis žinojimas gali tapti savotiška konflikto arena, pavyzdžiui, valdžiai bandant slopinti, drausti bei reguliuoti jos politikai prieštaraujančius požiūrius. Šiuolaikinė politika kriminologiniam žinojimui sukūrė konkurencingas, vadybines bei į riziką orientuotas valdymo taisykles, palaikančias technokratinės žinojimo formas. Visa tai reiškia, kad faktiškai atsisakoma kritinių tyrinėjimų. Australų kriminologas P. O'Malley teigia, kad neoliberalios politinės ideologijos, reikalaujančios, kad viešasis sektorius būtų ekonomiškai naudingas, daro spaudimą akademinėms institucijoms, verčia jas orientuotis į verslą bei pelną. Kriminologijos dalykas nėra išimtis – kriminologinius tyrimus vis

¹⁵ Walters R. *Deviant Knowledge: Criminology, politics and policy*. Cullompton: Willan Publishing, 2003, p. vii.

¹⁶ Ten pat, p. 3.

labiau lemia komercija ir rinka. Garsus prancūzų sociologas *J. F. Lyotardas* yra pasakęs, jog žinojimas yra ir bus gaminamas, kad jį parduotų, taip pat jis yra ir bus vartojamas, kad būtų panaudojamas naujoje produkcijoje.¹⁷ Daugelis kriminologų patenka į aplinką, kurioje reikalaujama vis didesnio efektyvumo ir našumo, sunkiau tampa išsaugoti darbo vietą, o universitetų administracija verčia mokslininkus ieškoti bei įsitraukti į komercinius tyrimus. Tai gi šiame kontekste mokslininkai kalba apie vadinamuosius „privatus kriminologinius tyrimus“ arba konsultacijas, kuriuose jie tampa paslaugų konkrečiam klientui teikėjais. Tokia praktika ir toliau sėkmingai klesti, kadangi valdžiai bei privataus sektoriaus atstovams reikia ekspertizių, jie siekia demonstruoti savo atskaitingumą, taip formuoja taisykles, reguliuojančias tyrimų spektrą, būdus, kuriais tyrimo duomenys turėtų būti pristatomi bei skleidžiami.¹⁸ Egzistuoja įvairūs kriminologinių tyrimų valdymo būdai, lemiantys jų politizavimą. *R. Waltersas* išskiria tokias taktikas: sutarčių, stipendijų, fondų paramos laimėjimų politika, ribotas ir procedūriškas priėjimas prie informacijos, derybos dėl mokslinio savarankiškumo, sutarčių naudojimas kontrolės įteisinimui ir akademinės laisvės apribojimui, rašytinių darbų cenzūravimas, apribojimai viešam tyrimo rezultatų paskelbimui ir t. t.

Kitaip tariant, politinės ir ekonominės transformacijos iš socialinės demokratijos į rinkos liberalizmą tapo tikru iššūkiu edukacinėms bei mokslinėms sistemoms ir sukėlė aktyvias diskusijas dėl mokslinių įstaigų valdymo, akademinės laisvės, finansavimo, rinkos nulemtų mokymo programų sudarymo bei tyrimų komercializacijos. Tačiau pabrėžtina, kad šie procesai (kartu su valdžios aparato vykdoma žinojimo kontrole, cenzūra ir pan.) nėra būdingi vien kriminologiniam, bet apskritai visiems šiuolaikiniams moksliniams diskursams. Tai gi besiderindami prie platesnių politinių ir ekonominių (ekonominių racionalistinių) tendencijų, kriminologai tampa savotiškais verslininkais, kadangi jų ekspertizės reikalingos tiek viešajam, tiek privačiam sektoriui. Be to, naujosios valdymo taisyklės reikalauja specifinių kriminologinio žinojimo formų, kad būtų galima „adresuoti“ įvairius vadovavimo klausimus, sprendžiant rizikos ir reguliavimo problemas.¹⁹

¹⁷ Ten pat, p. 144.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat, p. 162.

R. Waltersas teigia, kad tokie klausimai, kaip galimybė gauti informaciją, autorinės teisės ir intelektualinė laisvė, sunkumai dėl duomenų viešinimo, spaudimas keisti rezultatus ir pan., yra tapę neatsiejama šiuolaikinio kriminologijos mokslo dalimi, bet retai susilaukia dėmesio publikacijų pabaigoje, jie yra svarbūs, siekiant suprasti kriminologinio žinojimo prigimtį ir turinį. Anot *M. Foucault*, reikėtų pažinti šių klausimų genealogiją, tiek analizuojant juos kaip nepriklausomus įvykius, tiek platesniuose kriminologinės minties istoriniuose kontūruose bei kontekstuose. Taigi reikėtų atsižvelgti į esamų akademinį institucijų funkcionavimą, ištirti, kaip vykdomas mokslinių įstaigų administravimas pagal neoliberalios ideologijos principus, lemiančius tyrimo projektų genėzę ir progresą per metodus, prieštaraujančius tradicinei akademinės laisvės sampratai, bei iš naujo apibrėžti akademinės sferos svarbą, esančią savotiška mūsų visuomenės „kritika ir sąžine“.²⁰

Taigi kriminologiniai tyrimai nėra atliekami socialiniame arba ekonominiame vakuume, akivaizdu, kad jų trajektorijoms įtakos turi atitinkami bendrieji socialiniai procesai. Be to, šiuolaikiniame (postmoderniame) akademiniam diskurse atmetama žinojimo objektyvumo prielaida bei nepriklausomo mokslininko idealas. *R. Waltersas* konstatuoja, kad naujos vadybinės filosofijos keičia akademinę aplinką. Jis teigia, kad vyksta kriminologinio žinojimo komercializacija, kuri suteikia naudingus mechanizmus plėtojant strateginius siūlymus rizikos populiacijai valdyti. Visa tai savo ruožtu skatina įtemptą konkurenciją tarp universitetų ir kitų mokslinių institucijų dėl galimybės prieiti prie išteklių.

Kontraktinės kriminologinės veiklos (vykdomos sutarčių pagrindu) atsiradimas apibrėžia būsimus tyrimo objektus bei pateikia savotiškas gaires, kokių žinojimo rezultatų laukiama tyrimo pabaigoje. Pastebėtina, kad kontraktinių kriminologinių tyrimų skaičius sparčiai auga, o jų rezultatas – vadinamoji „privataus“ arba „slaptojo“ kriminologinio žinojimo gamyba, t. y. žinojimo, kurį užsako kontraktorius (valstybinis arba nevyriausybinis subjektas) ir kurio sklaidą lemia honorarą mokanti institucija. Kriminologai, pasirašydami sutartį ir tapdami paslaugų tiekėjais, dažnai privalo atsisakyti teisių naudoti ir skelbti rezultatus, gautus tyrimo metu. Taigi kriminologinio žinojimo sklaidą ir vartojimą reguliuoja tie, kurie tą tyrimą „įsigyja“.²¹

²⁰ Ten pat, p. 3–5.

²¹ Ten pat, p. 148–149.

Naujieji valdymo metodai orientuojami į žinojimą bei informaciją, kuri pagerintų arba įrodytų valdymo efektyvumą. Šiame kontekste žinojimas apie nusikaltimus prisideda prie valdžios administracinių funkcijų tobulinimo. Šiuolaikinės politinės taisyklės produkuoja valdymo formą, kuri pagrįsta rizikos koncepcija. Rizikos matavimas bei valdymas tampa pagrindiniu instrumentu, įrodančiu tam tikro veiksmo efektyvumą. Šiuo atveju puikiai tiktų *R. Sullivan*o teiginys, kad valdžios pirminis tikslas darosi ne nusikaltimų kontrolė ir prevencija, bet tinkamas „draudimo agentūros“ veikimas, kai vertinama nusikaltimų rizika, klientai piliečiai informuojami apie dabartines nusikaltimų tendencijas. Taip jie skatinami pasirūpinti savo pačių apsauga.²² Taigi žinojimas ir jo gamyba rizikos visuomenėje turi vieną esminių funkcijų – žinojimas turi parodyti tam tikro socialinio veiksmo efektyvumą, tai lemia jo formą ir turinį. Tokio pobūdžio žinojimas dažniausiai turi kiekybinę išraišką ir fokusuojamas į daugelį tam tikrų matuojamų objektų.

Pastebima, kad kriminologijos rinkos plėtra (kriminologinių centrų, mokyimo įstaigų, leidinių, kriminologijos studentų ir specialistų skaičiaus augimas), ypač suaktyvėjusi po Antrojo pasaulinio karo, vyko ir tebevyksta greta tokių procesų kaip užregistruotų nusikaltimų skaičiaus didėjimas bei valdžios retorikos apie įstatymą ir tvarką stiprėjimas.²³ Kartu pažymėtina, kad vis dažniau kalbama ne apie kriminologijos mokslą, bet apie kriminologinę veiklą, kuri siejama su „įstatymo ir tvarkos politika“ bei įrodymais pagrįstos politinės strategijos svarbos padidėjimu. Taigi kriminologijos populiarėjimas vertintinas pakankamai kritiškai, kadangi tam tikros akademinės disciplinos pasiekimai bei įdirbis turėtų būti vertinami ne vien pagal jos populiarumą, politinį lankstumą arba praktiškumą, – tai daugiau atspindi jos rinkos vertę, – bet pagal jos turinį, kuriam turėtų būti skiriamas pagrindinis dėmesys.

Kalbant apie kriminologinio žinojimo politiką bei kontrolę, paminėtina *M. Foucault* mintis, kad valdžios mechanizmai kuria efektyvius žinių kūrimo bei kaupimo mechanizmus (priežiūros, kontrolės mechanizmus, mokslinio tyrimo procedūras ir pan.). Kitaip tariant, kriminologinis žinojimas konstruojamas valdžios santykių pagrindu. *M. Foucault* teigė, kad socialinė kontrolė vi-

²² Crime, Risk and Justice: the Politics of Crime Control in Liberal Democracies. In: Stenson K., Sullivan R. R. (eds). Cullompton: Willan Publishing, 2001.

²³ *Walters R.* Deviant Knowledge: Criminology, politics and policy. Cullompton: Willan Publishing, 2003, p. 5.

suomenėje vykdoma remiantis „normalizavimo“ politikos gairėmis, o „normalizavimas“ yra ne kas kita kaip galios įrankis, sukuriantis tam tikras elgesio normas, už kurių nepaisymą individas gali būti baudžiamas. Tačiau kartu ir pati socialinių mokslų (taip pat ir kriminologijos) raida Vakaruose, *M. Foucault* teigimu, turėjo įtakos visuomenės disciplinarinių ir normalizavimo mechanizmų plėtojimuisi.²⁴ Kitaip tariant, vieną didžiausių pavojų visuomenei kelia ne deviacija ir jos kontrolės problemos, o jos diskursas bei jo apibrėžimas, stokojantis kritinės analizės. Norvegų kriminologas *N. Christie* tai vadina deviacijos kontrolės pramone: nusikaltimų, įvairių deviacijos formų kontrolė laikoma verslu, „išlaikančiu“ įvairias vyriausybines, nevyriausybines organizacijas bei socialines ir profesines grupes, taip pat ir kriminologus.²⁵

Šiame kontekste taip pat paminėtina kita svarbi *M. Foucault* sukurta „(i)valdymo“ (*governmentality*) koncepcija, kuri plačiąja prasme naudojama siekiant išanalizuoti, kaip valdomi ir administruojami individai bei jų grupės. Šiuo terminu jis pakeitė ankstesnę galios bei žinojimo koncepciją ir nurodė specifinį valdymo mentalitetą. Naujasis terminas tampa savotiška schema, padedanti atskleisti, kaip probleminama ir kontroliuojama nusikaltimų tematika. Jis gali būti suvokiamas kaip būdas, kuriuo valdžia stengiasi produkuoti piliečius, labiausiai atitinkančius tų valstybių politines strategijas, bei kaip organizuotos praktikos, per kurias valdomi subjektai.²⁶ „(I)valdymas“ suponuoja įvairius procesus, taktikas, procedūras, strategijas, skirtas kontroliuoti, reguliuoti, formuoti, įvaldyti arba naudoti valdžią tam tikroje erdvėje.

M. Foucault teigė, kad galios ir žinojimo sąryšis sukuria ir legitimuoja „tiesos režimus“. *J. Habermas* savo knygoje „Modernybės filosofinis diskursas“ rašė, kad *M. Foucault* teorijoje *tiesos* koncepcija įgauna „klastingo atmetimo mechanizmo“²⁷ funkciją, taip ji kontroliuoja diskurso ribas ir eliminuoja nepageidaujamus jo elementus. Paminėtina ir *K. Mannheim* idėja, kad valstybė yra kriminologijos šerdis, kadangi pagrindinį jos tyrimo objektą – nusikaltimus – apibrėžia baudžiamasis įstatymas.²⁸

²⁴ *Foucault M.* Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977. New York: Pantheon Books, 1980, p. 60–62.

²⁵ Plačiau žr. *Christie N.* Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. Vilnius: Eugrimas, 2000.

²⁶ *Governmentality*, <<http://en.wikipedia.org/wiki/Governmentality>>.

²⁷ *Habermas J.* Modernybės filosofinis diskursas. Vilnius: Alma Littera, 2002, p. 121.

²⁸ *Walters R.* Deviant Knowledge: Criminology, politics and policy. Cullompton: Willan Publishing, 2003, p. 20.

Taigi nenuostabu, kad kriminologijos kaip mokslinės disciplinos pažangą neretai paskatina tam tikri valdžios politiniai sprendimai. Galia yra tų individų arba institucijų rankose, kurie turi įgaliojimų valdyti, t. y. tų, kurie daro sprendimus, gali daryti įtaką, kontroliuoti, daryti spaudimą, pelnytis ir t. t. Vadinasi socialinis nusikaltimų tikrovės konstravimas politiškai organizuotoje visuomenėje yra ne kas kita kaip politinis veiksmas, subtili puikiai užmaskuota socialinės kontrolės, minties kontrolės forma.²⁹ R. *Quinney* teigia, kad formuodami baudžiamąją teisę, galingieji visuomenės segmentai apsaugo ir išsaugo savo pačių interesus – kuo didesnis interesų konfliktas tarp visuomenės segmentų, tuo didesnė tikimybė, kad galingieji segmentai ims formuluoti kriminalines sampratas.³⁰ Taigi prieš mus iškyla socialiai sukonstruota teoriškai pagrįsta bei politiškai jautri nusikaltimo koncepcija. Apskritai R. *Quinney* kriminalinės tikrovės konstravimą vadina tikrovės politika, kurią vykdo esantieji valdžioje. Socialinės nusikaltimų tikrovės pobūdį nusako būtent tos kriminalinės sampratos, kurios atstovauja galingųjų visuomenės segmentų interesams. Tuo tarpu mes, priimdami, tikėdami ta tikrove kaip vienintele teisinga, suteikiame galingiesiems valdžią siekti savo tikslų bei interesų. Būtent dėl to, teigia R. *Quinney*, nenuostabu, kad įvairios socialinės grupės (tiek privačios, tiek valstybinės) siekia dalyvauti konstruojant kriminalines sampratas, turinčias įtakos oficialiai valstybės vykdomai politikai. Šių grupių atstovai, pasinaudodami savo profesiniu žinojimu, akademinio diskursu „iš viršaus“ formuoja tam tikrų socialinių reformų strategijas ir taip paskatina pokyčius tose srityse, kurios naudingos ne tik politikai, bet ir jų grupės profesinės veiklos plėtotei. Kitaip tariant, viena vertus, žinojimą mobilizuoja valstybė, pavyzdžiui, įsipareigodama užtikrinti socialinę tvarką, kita vertus – skirtingos ekspertų grupės, kurioms politikai deleguoja užduotis dėl socialinės tvarkos palaikymo mechanizmų kūrimo ar tobulinimo, siekdamos galios, visuomeninio statuso arba tiesiog karjeros, monopolizuoja įtakos sferas.³¹

Amerikiečių kriminologas C. R. *Džefris* (C. R. *Jeffrey*) puikiai iliustruoja kriminologinio žinojimo ir valdžios santykį, analizuodamas kriminologijos moks-

²⁹ *Quinney R.* The Social Reality of Crime, 2nd edition. New Brunswick: Transaction Publishers, 2004, p. 304.

³⁰ *Scheingold S. A.* Constructing the New Political Criminology: Power, Authority, and the Post-Liberal State // Law and Social Inquiry, 1998, Nr. 23 (4), p. 862.

³¹ *Zdanevičius A.* Kriminologinio žinojimo ideologija ir utopija bei jos santykis su valdžia. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija. Kaunas: VDU, 2001, p. 34–35.

lo plėtojimąsi JAV, kuris, anot kriminologo, buvo glaudžiai susijęs su kalėjimų reformos problemomis. Kriminologija didžiąja dalimi išsiplėtojo kaip šio judėjimo atšaka – pagrindinės kriminologijos problemos kilo dėl lygtinio paleidimo komisijų ir kalėjimų administratorių poreikio surasti įrankius, kuriuos pasitelkus būtų galima efektyviai taisyti arba valdyti kalinius. Kitaip tariant, kriminologijos mokslo plėtra JAV plačiaja prasme iš esmės ribojama būtent šių interesų – baudžiamosios sistemos reformos ir kalėjimo problemų.³²

Taigi siekiant geriau suprasti kriminologinio žinojimo būklę, taip pat svarbu atsižvelgti į įvairias politines, ekonomines bei socialines transformacijas tam tikroje valstybėje (pavyzdžiui, sovietinės patirties įtaką kriminologinio žinojimo formavimuisi Lietuvoje).

KRIMINOLOGINIS ŽINOJIMAS POSOVIETINĖSE VALSTYBĖSE

Sovietinėse valstybėse informacija apie kriminalines bei kitas neigiamas socialines problemas buvo griežtai draudžiama dėl savo prieštaravimo pagrindinei komunistinio režimo ideologijai, teigiančiai neklasines visuomenės „nekonfliktškumą“ ir diegiančiai tikėjimą „šviesia“ šios sistemos ateitimi. Nei objektyvi, nei ideologiškai „pakoreguota“ informacija nebuvo prieinama plačiai visuomenei, „<...> tik nedaugeliui oficialios valdžios pripažintų ekspertų buvo leidžiama kiek rimčiau analizuoti kriminogeninę šalies situaciją.“³³ Atkūrus nepriklausomybę, daugelyje posovietinių valstybių kriminogeninė situacija dėl radikalių politinių, ekonominių ir socialinių pokyčių pablogėjo ir kartu oficialiai tapo pripažinta viena pagrindinių socialinių problemų. Susidariusią dramatišką situaciją galėtume suprasti, remiantis *anomijos teorija* (senoms vertybėms ir normoms jau nebegaliojant, o naujiems vertybiniam orientyrams dar nesusiformavus, visuomenė atsiduria savotiškame vertybiniame vakuume, kuris paskatina socialinės dezorganizacijos apraiškų suintensyvėjimą) arba pasitelkę *E. Currie* pasiūlytą „rinkos visuomenių“ koncepciją. Posovietinės visuomenės apibūdinamos kaip „rinkos visuomenės“, kurioms, kaip manoma, būdingi aukšti nusikaltimų (ypač smurtinių) rodikliai. Tokioje visuomenėje asmeninės ekonominės naudos siekimas tampa pagrindiniu socialinį gyvenimą organizuojančiu princi-

³² Jeffery C. R. The Historical Development of Criminology. In: H. Mannheim (ed.). *Pioneers in Criminology*. 2nd editon. Montclair, New Jersey: Patterson Smith, 1972, p. 467.

³³ *Dobryninas A.* Virtuali nusikaltimų tikrovė. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 11.

pu. Tai – socialinis darinys, kuriame rinkos principai užuot apsiriboję tam tikromis ekonomikos sritimis ir atitinkamai buvę nuslopinti bei suvaržyti kitų socialinių institucijų ir normų, prasiskverbia pro visą socialinį audinį bei pakerta ir sunaikina kitus principus, istoriškai palaikiusius individų, šeimos ir bendruomenės gyvenimą. Kitaip tariant, rinkos visuomenė – tai visiškai darvinistiška visuomenė, kurioje vyrauja „skęšk arba plauk“ mentalitetas.³⁴ Taigi manoma, kad šiandienos vyraujančias kriminologines kryptis posovietinėse šalyse labiausiai lėmė iširus sovietiniam blokui paaštrėjusi kriminogeninė situacija.

Kaip teigia *A. Dobryninas*, totalitarinę socialinę kontrolę reikėjo skubiai pakeisti nauja demokratine, turėjusia atitinkamai pagrįsti savo teorinę ir praktinę pranašumą. Šiame kontekste vadybinės kriminologijos (turinčios pasiūlyti efektyvius būdus, kaip spręsti augančio nusikaltimų skaičiaus problemą) idėjos tapo itin aktualios. Pastaraisiais metais kriminogeninė padėtis stabilizavosi, vis dėlto vadybinė kriminologija ir toliau tebėra populiari,³⁵ nors ir reiškiamas susirūpinimas dėl aklo vadovavimosi šia kriminologine tradicija: kriminologijos mokslas gali virsti vien valstybės (baudžiamosios teisės, įvairių disciplinarinių, formalios socialinės kontrolės institucijų) užsakymus vykdančia disciplina, nebereflektuojančia jos bei savųjų veiksmų. Kartu negalima pamiršti fakto, kad istoriškai posovietinėse valstybėse susiformavo glaudus kriminologinio žinojimo ir valdžios ryšys.

Taigi, viena vertus, kalbama apie aktyvų valstybinių institucijų veikimą stiprinant socialinę kontrolę, kad būtų galima spręsti deviacijos problemas ir užtikrinti visuomenės saugumą bei tvarką, ir kartu apie kriminologinio žinojimo neatsiejamumą nuo socialinės kontrolės klausimų. Tačiau, kaip jau buvo minėta ankstesnėje straipsnio dalyje, socialinė kontrolė nėra „neutralus“ mechanizmas socialinei pusiausvyrai palaikyti. Griežta kontrolė kelia pavojų visuomenei, nes gali būti lengvai centralizuota mažumos, todėl vis dažniau pasigirsta nuomonių dėl būtinumo šią kontrolę decentralizuoti.³⁶

Dėl istorinių politinių aplinkybių posovietinės valstybės turi tam tikrų kriminologijos mokslo plėtros ypatumų, pavyzdžiui, gana silpną šios disciplinos

³⁴ *Homes R. M., Maahs J. R., Vito G. F.* Criminology: Theory, Research, and Policy, 2nd edition. Sudbury, Mississauga, London: Jones and Bartlett Publishers, p. 225.

³⁵ *Dobryninas A.* Kriminologija ir valdžia // Sociologija. Mintis ir veiksmai, 2007, Nr. 2 (20), p. 8–9.

³⁶ Ten pat, p. 7.

institucionalizaciją, tačiau joms nėra svetimi globalūs kriminologijos diskurse vykstantys procesai. Šiuo atveju kalbama apie skiriamas dvi pagrindines šiuolaikinio kriminologinio žinojimo kryptis: vadybinę ir kritinę kriminologiją. Maždaug 200 metų kaupta kriminologijos mokslo patirtis dabar leidžia kriminologams siūlyti valdžios institucijoms „vadybinius“ sprendimus, kaip efektyviai vykdyti visuomenės socialinę kontrolę, slopinti destruktivų ir skatinti „normalų“ elgesį, tokiu būdu užtikrinant jos saugumą ir stabilumą, atlikti institucinių veiksmų, sprendžiant nusikaltimų problemas, ekspertizes ir pan. Tuo tarpu kritinė kryptis kvestionuoja tokių problemų kėlimą, nurodo jų instrumentiškumą, angažuotumą konkrečioms interesų grupėms ir pabrėžia būtinumą dekonstruoti esančią socialinę nusikaltimų tikrovę.

Vis dažniau pripažįstama, kad vadybinės kriminologinio žinojimo tendencijos labai gajos, ir neapsiriktume jas pavadinę dominuojančiomis šiuolaikiniame kriminologinio žinojimo kontekste. Šiuo atveju vieną stipriausių kritinės kriminologijos mokyklų turėję britai pripažįsta vis didesnę kriminologijos mokslo priklausomybę nuo politinių užsakymų (kalbama apie kriminologijos virsmą „kontrologijos“ disciplina) ir teigia, kad nors kritinis kriminologijos diskursas vis dar egzistuoja, jis jau nebėra toks gubus, koks buvo šios krypties gyvavimo pradžioje XX a. 7–8 dešimtmečiuose. Tuo tarpu posovietinėse valstybėse, kuriose egzistuoja pakankamai glaudus santykis tarp valdžios ir socialinių mokslų, yra silpna kriminologijos mokslo institucionalizacija, bet jose kartu veikia globalinės mokslinio diskurso tendencijos, kritinis žinojimas kol kas nesulaukia didesnio susidomėjimo sprendžiant nusikaltimų problemas, nors tam tikrų jo apraiškų galima pastebėti (profesinėje literatūroje, konferencijų tematikoje, kriminologiniuose tyrimuose, mokslo įstaigų studentų baigiamųjų darbų temose ir pan.).

IŠVADOS

Kriminologijos mokslas bendrąja prasme traktuojamas kaip mokslas apie nusikaltimus ir jiems įtaką darančius veiksniai, kitaip tariant, jis yra neatskiriamas nuo socialinės kontrolės klausimų. Politiškai organizuotoje visuomenėje socialinė kontrolė yra politinis veiksmas, kaip ir socialinės nusikaltimų tikrovės konstravimas, joje svarbų vaidmenį atlieka kriminologinis žinojimas. Kiekviena žinojimo apraiška yra galios veiksmas, tuo tarpu visuomenėje turima galia suponuoja galią lemti svarbiausius socialinius procesus, t. y. kurti socialinę tikrovę. Kriminologinį žinojimą valdžia pasitelkia kurdama strategijas bei mecha-

nizmus, skirtus produkuoti piliečius, atitinkančius valstybės politines strategijas, bei organizuodama praktikas, per kurias visuomenės nariai būtų valdomi. Taigi kriminologijos kaip mokslinės disciplinos pažanga neretai suaktyvinama valdžios politiniais sprendimais.

M. Foucault žodžiais tariant, valdžia ir žinojimas vienas kitą „implikuoja“, nes nėra valdžios santykių, kurie neformuotų atitinkamo žinojimo, kaip nėra žinojimo, kuris kartu neformuotų valdžios santykių. Išskiriamas ir kitas šio sąryšio aspektas – viena vertus, žinojimą mobilizuoja valstybė, įsipareigodama vykdyti socialinę kontrolę ir garantuoti visuomenės saugumą, bet, kita vertus, skirtingos ekspertų grupės (įskaitant ir kriminologus), kurioms politikai deleguoja užduotis tobulinti socialinės tvarkos palaikymo mechanizmus, siekdamos galios, statuso, finansinių išteklių, monopolizuoja įtakos sferas.

Be abejo, reikia pažymėti ir pripažinti teigiamą kriminologinių ekspertizių įtaką sprendžiant nusikaltimų problemas, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į kriminologiniuose tyrimuose keliamų klausimų prigimtį, būtina juos reflektuoti – kad kriminologija netaptų vien instrumentiniu mokslu, vykdančiu politinius užsakymus. Kriminologinių žinių panaudojimas kuriant bei reformuojant baudžiamąją politiką yra labai svarbus, siekiant apsisaugoti nuo priimamų sprendimų trumparegiškumo, tačiau kriminologija galėtų ir turėtų ne tik įrėminti vykdomą socialinę politiką, bet ir kvestionuoti tuos rėmus, į kuriuos įdedamas vienas ar kitas socialinis reiškinys bei paženklintas „socialine problema“. Kitaip tariant, kriminologijos diskursą reikia nuolat dekonstruoti ir nepamiršti, jog kriminologinis tyrimas yra ir galios išraiška, galinti mesti iššūkį esantiems valdžioje, kad jų asmeninės naudos siekimas neužgožtų visuomeninių tikslų.

LITERATŪRA

1. *Berger P. L., Luckmann T.* Socialinis tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999.
2. *Christie N.* Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. Vilnius: Eugrimas, 2000.
3. *Cohen S.* Crime and Politics: Spot the Difference // *The British Journal of Sociology*, 1996, Nr. 47 (1).
4. Crime, Risk and Justice: the Politics of Crime Control in Liberal Democracies. In: Stenson K., Sullivan R.R. (eds). Cullompton: Willan Publishing, 2001.
5. *Dobryninas A.* Kriminologija ir valdžia // *Sociologija*. Mintis ir veiksmas, 2007, Nr. 2 (20).
6. *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008.

7. *Dobryninas A.* Virtuali nusikaltimų tikrovė. Vilnius: Eugrimas, 2001.
 8. *Foucault M.* Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
 9. *Foucault M.* Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977. New York: Pantheon Books, 1980.
 10. *Gečienė I.* The Notion of Power in the Theories of Bourdieu, Foucault and Baudrillard // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2002, Nr. 2.
 11. *Governmentality*, <<http://en.wikipedia.org/wiki/Governmentality>>.
 12. *Habermas J.* Modernybės filosofinis diskursas. Vilnius: Alma Littera, 2002.
 13. *Jeffery C. R.* The Historical Development of Criminology. In: Mannheim H. (ed.). Pioneers in Criminology. 2nd edition. Montclair, New Jersey: Patterson Smith, 1972.
 14. *Homes R. M., Maahs J. R., Vito G. F.* Criminology: Theory, Research, and Policy, 2nd edition. Sudbury, Mississauga, London: Jones and Bartlett Publishers, 2007.
 15. *Lilly J. R., Cullen F. T., Ball R. A.* Criminological Theory: Context and Consequences. Second Edition. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1995.
 16. *Power-knowledge*, <<http://en.wikipedia.org/wiki/Power-knowledge>>.
 17. *Quinney R.* The Social Reality of Crime, 2nd edition. New Brunswick: Transaction Publishers, 2004.
 18. *Savelsberg J. J.* Knowledge, Domination, and Criminal Punishment // The American Journal of Sociology, 1994, Nr. 99 (4).
 19. *Scheingold S. A.* Constructing the New Political Criminology: Power, Authority, and the Post-Liberal State // Law and Social Inquiry, 1998, Nr. 23 (4).
 20. *Social constructionism*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Social_constructionism>.
 21. *Van Swaaningen R.* Critical Criminology: Visions from Europe. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 1997.
 22. *Walters R.* Deviant Knowledge: Criminology, politics and policy. Cullompton: Willan Publishing, 2003.
 23. *Zdanevičius A.* Kriminologinio žinojimo ideologija ir utopija bei jos santykis su valdžia. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija. Kaunas: VDU, 2001.
-

Margarita DOBRYNINA

Law Institute

THE CONSTRUCTION OF CRIMINOLOGICAL KNOWLEDGE: POLITICAL ASPECTS

Summary

The article discusses the problem of criminological knowledge, analyses the role of the politics and government constructing scientific discourse. Starting with the analysis of the power and knowledge interrelationship from the social constructionism theory perspective, the article further deals with the politics and control of criminological knowledge. Criminological knowledge is integral with the questions of social control and, accordingly, their political nature. The knowledge produced by criminologists is not neutral, but rather is constructed on the basis of power relations. Hence, it is important to deconstruct criminological discourse systematically, questioning the existing social reality of crime, the notion of social order and control. The article presents the fundamental ideas of critical criminology school concerning the influence of power and politics on the content and contours of criminological knowledge. It should be also noted that in order to better understand the state of criminological knowledge in certain state, it is vital to consider its past and present political, economical and social transformations. Herein, the article describes the peculiarities of the criminological knowledge in post-Soviet countries. Attention is also given to the problems of the construction of contemporary criminological knowledge in the context of two main criminological perspectives – administrative and critical criminology.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2009 m. spalio 19 d.